

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS POVEIKIS LIETUVOS KONSTITUCINEI JURISPRUDENCIJAI – JO BŪDAI IR LEISTINOS RIBOS

Karolina Bubnytė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: k.bubnyte@tm.lt

Straipsnyje konceptualiai analizuojamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos daromo poveikio Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai ribų klausimas: išskiriami ir aptariami Konvencijos internalizavimo konstitucinėje jurisprudencijoje būdai, atskleidžiama, kaip formalus Konvencijos teisinis statusas dera su realiu jos poveikiu Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai. Nagrinėjant Konvencijos poveikio konstitucinei jurisprudencijai leistinas ribas, keliama hierarchinio monistinio nacionalinės teisės konstrukto nepakankamumo problema.

The article presents a conceptual analysis of the limits of the impact of the European Convention on Human Rights on the Lithuanian constitutional jurisprudence. In analysing different modes of the internalisation of the Convention, one also reveals how formal legal status of the Convention pertains to its real impact performed on the constitutional jurisprudence. In analysing permissible limits of the said impact, the question of inadequacy of hierarchical monist construct of national legal system is raised.

Įvadas

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau tekste – ir Konstitucinis Teismas) – savarankiško ir nepriklausomo teismo, kuriam pavesta vykdyti konstitucinę teisminę kontrolę – ypatinga vieta valdžių sistemoje, lemiamą jo paskirties ir vykdomų funkcijų ypatumų, lemia ir specifinį Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos¹ (toliau tekste – ir Konven-

cija) poveikį konstitucinei jurisprudencijai. Konstitucinis Teismas perfrazuojant R. Dworkiną, pirmiausia veikia kaip nacionalinės konstitucijos „motina ir sargas“ [85, p. 418], tad šiam teismui internalizuojant² Konvencijos teisės standartus tenka

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“, Lietuvai ji įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d.

² Konstitucinio Teismo atliekamas *Konvencijos internalizavimas* kokybiniu požiūriu skiriasi nuo to, kurį atlieka Lietuvos bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai (žr.: BUBNYTĖ, K. Žmogaus teisių

¹ Lietuvos Respublikos Seimui Konvenciją ratifikavus 1995 m. balandžio 27 d. įstatymu „Dėl Europos

labai nepaprasta užduotis: rasti pusiausvyrą tarp Konstitucijos viršenybės principo, pagal kurį Lietuvos Respublikos Konstitucijai [1] (toliau tekste – ir Konstitucija) negali prieštarauti joks žemesnės teisinės galios teisės aktas, taip pat ir Seimo ratifikuota tarptautinė sutartis, ir tarptautinės Lietuvos integracijos kaip konstitucinės vertybės *per se*³. Iš tikrųjų, monistinė Lietuvos Respublikos Konstitucijos pozicija tarptautinių sutarčių atžvilgiu (pvz., žr.: 102, p. 61) nereiškia perskyros tarp Konvencijos, kaip vidaus teisės sudedamosios dalies, ir Konvencijos, kaip tarptautinės sutarties, išnykimo. Kaip ir tai, kad nors Konvencijos garantuojamos teisės iš esmės sutampa su Konstitucijoje garantuojamomis žmogaus teisėmis (ir buvo vienas iš Konstitucijos rengėjų įkvėpimo šaltinių⁴), nereiškia Konvencijos automatinio

ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija galutinės instancijos Lietuvos teismų praktikoje, *Teisė*, 2013, t. 87, p. 69–85), nes Konstitucinis Teismas ne perkelia Konvencijos standartus į šalies aukščiausiąją, konstitucinę teisę tikrąja šio žodžio prasme, bet iš jų pavyzdžio semdamasis įkvėpimo konstruoja oficialiąją konstitucinę doktriną. Konvencijos internalizavimas suprantamas kaip dvipusis procesas, kurio metu Konstitucinis Teismas lygia greta atlieka ir *Konvencijos nacionalizavimą*, t. y. derinant Konstitucijos nuostatas su Konvencijos reikalavimais, pastarieji yra transformuojami nacionalinėje teisėje, atsižvelgiant į tam tikrus nacionalinės teisės bruožus, ir nacionalinės konstitucinės teisės standartų internacionalizavimą (arba konvencionalizavimą) (šiam straipsnyje nenagrinėjamas priešingos krypties procesas – EŽTT atliekamas Konvencijos teisės nacionalizavimas, kai Konvencijos teisė vystoma, atsižvelgiant į tam tikrus nacionalinės teisės ypatumus).

³ Konstitucinis Teismas palyginti vėlai, pirmą kartą tik 2006 m. kovo 14 d. nutarime yra konstatavęs, kad „sava valia prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir *pacta sunt servanda* principui) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas“.

⁴ Kaip yra pažymėjęs E. Kūris, Konstitucija nebuvo rengiama izoliuotai nuo tarptautinio konteksto: „Konstitucijos straipsniai, įtvirtinantys žmogaus teises, kai kur pažodžiui ar beveik pažodžiui kartoja JT Visuo-

pakylėjimo į konstitucinės teisės lygmenį. Atvirkščiai – supranacionalinėmis aspiracijomis⁵ pasižyminčios Konvencijos teisės poveikis konstitucinei jurisprudencijai skatina nuolatinę įtampą tarp valstybės suvereniteto ir konvencinių žmogaus teisių vadinamojo universalumo⁶. Vis dėlto gausios nuorodos į Konvenciją ir ją aiškinančią EŽTT praktiką⁷ rodo ypatingą šio tarptautinio dokumento traktavimą ir jo poveikį aukščiausiai, konstitucinei teisei. Teisės literatūroje jau prieš dešimtmetį buvo teigiama, kad konstitucinėje jurisprudencijoje Konvencijos eksplicitinis pripažinimas konstitucinės teisės aiškinimo šaltiniu reiškia ypatingos šios tarptautinės sutarties svarbos pripažinimą Lietuvos teisiniame diskurse [91], tad Konvencijos Konstitucijai daromo poveikio klausimas atrodo vertas gilesnės analizės.

Pažymėtina, kad dar iki Konvencijos ratifikavimo ir vėliau Lietuvos teisės moksle vyko diskusija Konvencijos suderinimo su Lietuvos teisės aktais, jos teisinio statuso Lietuvos teisinėje sistemoje

tinės žmogaus teisių deklaracijos, Politinių ir pilietinių teisių bei Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktų, ET Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos formuluotes“ [91].

⁵ EŽTT 1995 m. kovo 23 d. *Loizidou prieš Turkiją* sprendime Konvencija pirmą kartą buvo įvardyta kaip Europos viešosios tvarkos konstitucinis instrumentas. Taip pat žr.: WILDHABER, L. A Constitutional Future for the European Court of Human Rights? *Human Rights Law Journal*, 2002, Vol. 23(5–7), p. 161–165.

⁶ Teisės literatūroje yra išsakytas požiūris, kad Konvencija gina tam tikras universalias žmogaus teises, o ne kokias nors *sui generis* teises, dėl kurių yra susitarta tarptautiniu lygmeniu [plačiau žr.: 94, p. 82].

⁷ Ypatinga nuorodų į Konvenciją gausa matoma pirmojoje Konstitucinio Teismo veiklos dekadėje [plačiau žr.: 84]. Iš tikrųjų, nors šiandien nuorodų į Konvenciją ir (ar) ją aiškinančią EŽTT praktiką priskaičiuojama daugiau kaip keturiose dešimtyse Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų – nutarimų, beveik trys dešimtys (29) iš jų yra priimti iki 2004 m.

klausimais⁸, Lietuvos teisininkai mokslininkai yra nemažai rašę apie Konvencijos taikymą Lietuvos teismų, taip pat Konstitucinio Teismo praktikoje, *inter alia* analizuodami įvairius Konstitucijos ir Konvencijos santykio sampratos ir jų sąveikos aspektus konkrečių konstitucinės justicijos bylų kontekste⁹. Vis dėlto, atsižvelgiant

⁸ Pvz., žr.: ŠVEDAS, G. Kada Lietuva ratifikuos Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvenciją? *Teisės problemos*, 1994/3 (5); GODA, G. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir Lietuvos Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos, *Teisės problemos*, 1995/3(9); BERNATONIS, J.; ŠVEDAS, G.; DAPŠYS, A. ir kt. Žmogaus teisės ir laisvės: Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995; JOČIENĖ, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2001; KATUOKA, S. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2000, 15(7), p. 54–60; KATUOKA, S. Tarptautinės sutartys ir Lietuvos valstybė. *Jurisprudencija*, 2002, 30(22), p. 115–122; JOČIENĖ, D.; ČILINSKAS, K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Gairės: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005; VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998; VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

⁹ Pvz., žr.: VADAPALAS, V. *Lithuania*. In BLACBURN, R.; POLAKIEWICZ, J. *Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950–2000*. Oxford: Oxford University Press, 2001; BIRMONTIENĖ, T. Intersection of the Jurisprudences. The European Convention on Human Rights and the Constitutional Doctrine Formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. *Jurisprudencija*, 2010, 1(119), p. 7–27; JOČIENĖ, D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*, 2007, 7(97), p. 17–27; JARUKAITIS, I. *Report on Estonia, Latvia and Lithuania* in MARTINICO, G. and POLLICINO, O. *The National Judicial Treatment of the ECHR and EU Laws. A Comparative Constitutional Perspective*. Groningen: Europa Law Publishing, 2010; SINKEVIČIUS, V. Byla *Paksas prieš Lietuvą* arba mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimą. *Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai / Mykolo Romerio universitetas*, 2012, 4(1), p. 193–213.

į tai, kad Konvencijos daromo poveikio konstitucinei jurisprudencijai klausimas Lietuvos teisės moksle yra nagrinėtas labiau kazuistiškai¹⁰, šiame straipsnyje Konvencijos poveikio konstitucinei jurisprudencijai leistinų ribų klausimas analizuojamas konceptualių požiūriu. Vadovaujantis tiek normatyvine, tiek deskriptyvine teisės analize, siekiama atsakyti į kelis bendrus (konceptualius) susijusius klausimus: 1) kaip *formalus* Konvencijos teisinis statusas dera su *realiu* jos poveikiu Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai; 2) kokie yra galimi šio poveikio būdai ir 3) kokios yra šio poveikio leistinos ribos ir jų formavimo tendencijos, ar jas vis dar tikslinga brėžti kaip hierarchiniais ryšiais susaistytos nacionalinės teisinės sistemos santykį su tarptautine teisine tvarka monizmo-dualizmo perskyros kontekste, ar jau atėjo metas ieškoti kitokių žmogaus teisių apsaugą reguliuojančių tarptautinės ir nacionalinės teisės dimensijų jungčių.

¹⁰ Su atitinkamomis išimtimis, pvz., E. Jarašiūnas yra analizavęs Konstitucijos ir Konvencijos santykio sampratos, Konstitucijos ir Konvencijos normų bei jas aiškinančios teisinės jurisprudencijos sąveikos, jos reikšmės klausimus, plačiau žr. JARAŠIŪNAS, E. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Konstitucinio Teismo praktikoje. In *Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija: konferencijos medžiaga*. Vilnius, 1998 m. spalio 2–3 d, Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999; E. Kūris yra analizavęs visų ekstranacionalinių veiksmų, *inter alia* Konvencijos ir EŽTT jurisprudencijos, poveikį Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją, taip pat EŽTT sprendimų poveikį nacionalinei konstitucinei jurisprudencijai, plačiau žr.: KŪRIS, E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją. *Teisė*, 2004, t. 50, p. 78–93; KŪRIS, E. The impact of the decisions of the European Court of Human Rights on the national legal system viewed from the standpoint of the Constitutional Court of Lithuania. *Dialogue between judges*. Strasbourg, 2006, p. 25–52.

1. Konvencijos formalaus teisinio statuso evoliucija konstitucinėje jurisprudencijoje

Formalus Konvencijos teisinis statusas konstitucinėje jurisprudencijoje buvo apibrėžtas dar iki jos ratifikavimo – Konstituciniam Teismui atlikus išankstinę Konvencijos atitikties Konstitucijai kontrolę ir 1995 m. sausio 24 d. pateikus išvadą dėl Konvencijos neprieštaravimo Konstitucijai, kurioje konstatuota, kad ratifikuota ir įsigaliojusi Konvencija taps sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai ir kad jos nuostatos Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje atitinka įstatymų lygmenį [7]. Vis dėlto jau anuomet buvo sudarytos prielaidos Konvencijos teisiniui statusui sustiprinti, Konstituciniam Teismui pabrėžus ypatingą Konvencijos svarbą: nes tikslo požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos [7]. Kita vertus, paisyta ir Konstitucijos viršenybės principo nulemtos šių dviejų dokumentų takoskyros: „Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu“ [7]. Konstitucijai neturi prieštarauti joks kitas teisės aktas, taip pat tarptautinės sutartys, taigi Konvencijos nuostatos gali būti taikomos kartu su Konstitucijos nuostatomis, jeigu jos pastarosioms neprieštaruja [7]. Toliau Konvencijai funkcionuoti Lietuvos teisinėje sistemoje taip pat reikšmingas Konstitucijos ir Konvencijos garantuojamų teisių sąrašų pripažinimas nebaigtiniais [7], sudarant prielaidas abu teisinius dokumentus traktuoti ne tik kaip norminę, bet ir kaip nuolat besivystančią teisinę realybę, ir atveriant kelią tolesnei *dinaminei*

Konstitucijos ir Konvencijos santykio evoliucijai.

Po Konvencijos ratifikavimo jai tapus sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi, Konstitucinis Teismas, atskleisdamas Konstitucijos nuostatų turinį, vis plačiau naudojosi Konvencijos normomis ir jas aiškinančia Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) praktika¹¹, atitinkamai konstitucinėje jurisprudencijoje konkretindamas ir Konvencijos teisinį statusą. Jį nustatant oficialioji konstitucinė doktrina iki 2000 m. kryo konstitucinių standartų „pajungimo“ Konvencijos teisei linkme¹², tačiau Konstituciniam Teismui pradėjus formuoti išimtinai konstitucio-centrinę teisės sampratą [88; 92], Konvencijos teisės daromam poveikiui konstitucinei jurisprudencijai apibrėžti buvo surasta ypatinga formulė, pagal kurią „Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir

¹¹ Plačiau žr. JARAŠIŪNAS, E. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Konstitucinio Teismo praktikoje In *Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija: konferencijos medžiaga*. Vilnius, 1998 m. spalio 2–3 d. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999. Pirmosios nuorodos į Konvenciją konstitucinėje jurisprudencijoje padarytos dar iki jos ratifikavimo: Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarime ir 1994 m. lapkričio 18 d. nutarime, plačiau žr.: KŪRIS, E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją. *Teisė*, 2004, t. 50, p. 78–93.

¹² Daugeliu atvejų nuorodos į Konvenciją darytos vertinant konstitucinio teisinio reguliavimo tolygumą ar net atitiktį Konvencijos teisiniui reguliavimui, konstatuojant, pvz., kad „Konstitucijoje įtvirtintas privačios nuosavybės gynimas iš esmės yra tolygus tarptautinės teisės nuosavybės gynimo sampratai“ (Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas), arba, kad „Toks teismų nepriklausomumo principo interpretavimas atitiktų ir Europos žmogaus teisių teismo praktiką taikant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį“ (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui“, pirmą kartą panaudota Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarime [21]. Iki šiol Konstitucinis Teismas visos EŽTT praktikos atžvilgiu naudoja šią lakonišką formuluotę, formaliai suteikiančią Konvencijai tik papildomo (arba pagalbinio) Konstitucijos aiškinimo šaltinio statusą, ir, nors nepaneigiančią Lietuvos prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų svarbos, bet ir nekeliančią grėsmės Konstitucijos viršenybei. Vis dėlto gilesnė konstitucinės jurisprudencijos analizė leidžia teigti, kad realus Konvencijos poveikis yra kur kas didesnis.

2. Realus Konvencijos poveikis konstitucinei jurisprudencijai

Nors Konstitucijos viršenybės principas stipriai apribojo Konvencijos daromo poveikio konstitucinei jurisprudencijai galimybes, Konstitucinis Teismas, darydamas nuorodas į Konvenciją ir kaip į papildomą Konstitucijos aiškinimo šaltinį, atlieka jos nuostatų internalizavimą (lygia greta – ir Konstitucijos nuostatų konvencionalizavimą¹³). Skirtingose konstitucinės justicijos bylose priklausomai nuo Konstitucinio Teismo požiūrio į Konvenciją, lemiančio skirtingose apimtios Konvencijos poveikį konstitucinei jurisprudencijai, šie procesai vyksta skirtinga apimtimi, pagal kurią gali būti skiriami atitinkami Konvencijos internalizavimo konstitucinėje jurisprudencijoje būdai.

¹³ Konvencijos internalizavimo ir Konstitucijos konvencionalizavimo sąsaja pasižymi tam tikru paradoksaliu: kuo giliau Konvencija internalizuojama nacionalėje teisėje, tuo didesne apimtimi vyksta ir nacionalinės Konstitucijos konvencionalizavimas. Internalizavimo procesas rodo Konvencijos poveikio vertinimą nacionalinės teisės požiūriu, Konvencijos teisės požiūriu gilesnė internalizacija paprastai reiškia geresnį jos įgyvendinimą, tačiau nebūtinai.

2.1. Konvencijos internalizavimo būdai konstitucinėje jurisprudencijoje

Konvencijos internalizavimo būdai atskleidžia, kokia apimtimi Konvencijos nuostatos daro poveikį konstitucinei jurisprudencijai, o kartu skirtingą jo apimtį konstitucinės justicijos bylų baigčiai¹⁴. Konstitucinėje jurisprudencijoje Konvencijos internalizavimas vykdomas byla po bylos – tai nėra ir negali būti baigtinis procesas, nes, kaip minėta, žmogaus teisės konstitucinėje jurisprudencijoje traktuojamos kaip nuolat besivystančios tarptautinės ir nacionalinės teisinės realybės dalis. Didejančio Konvencijos poveikio konstitucinei jurisprudencijai apimtį kryptimi skiriamas: *orientacinis, pastiprinantis ir harmonizuojantis Konvencijos internalizavimo būdai*.

Mažiausia apimtimi Konvencijos internalizavimas vyksta tada, kai Konstitucinis Teismas tik užsimena apie Konvencijos teisinio reguliavimo buvimą¹⁵ – šiais atvejais atliekamas *orientacinis* Konvencijos internalizavimas. Pats Konvencijos

¹⁴ Konvencijos internalizavimo atskirų būdų išskyrimas yra sąlyginis, nes dažnai tie būdai susipina, ir viename Konstitucinio Teismo baigiamajame akte galima aptikti ir dviejų, pvz., Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d., 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimuose – ir orientacinio, ir pastiprinančio, o dažnai – ir visų trijų Konvencijos internalizavimo būdų bruožus, ypač tais atvejais, kai konstatuojamas neprieštaravimas su Konvencijos reikalavimais suderintoms Konstitucijos nuostatoms, tada teisės taikymo institucijos orientuojamos dėl nacionalinės teisės taikymo atsižvelgiant į Konvencijos teisę, kuri kartu padeda ir tokią konstitucinę argumentaciją pastiprinti, pvz., Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d., 2008 m. gegužės 28 d. nutarimai.

¹⁵ Pvz., Konstitucinis Teismas 2004 m. sausio 26 d. nutarime yra konstatavęs: „Pažymėtina ir tai, kad galimybės riboti laisvę gauti ir skleisti informaciją yra numatytos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje.“

nuostatų paminėjimo faktas Konstitucinio Teismo baigiamajame akte savaime turi orientacinę reikšmę: Konvencijos teisės nuostatos, į kurias daromos nuorodos, lieka darniai įpintos į konstitucinę jurisprudenciją, rodydamos jos formavimo paskatas ir tam tikras gaires bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams bei kitoms teisė taikančioms (ir jų kuriančioms) valdžios institucijoms, kad atitinkamame kontekste atsizvelgtina ir į Konvencijos teisę. Didesne apimtimi Konvencijos internalizavimas vyksta tada, kai Konstitucinis Teismas atkreipia dėmesį į konvencinio ir konstitucinio teisinio reguliavimo panašumą savo argumentacijai pastiprinti¹⁶ [8; 9; 12; 14; 15; 16; 17; 23; 24; 33; 36; 39; 43] – šiais atvejais atliekamas *pastiprinantis* Konvencijos internalizavimas, būdingesnis ankstesniais Konstitucinio Teismo veiklos metais, kai nuorodos į Konvenciją dažnai buvo daromos pabrėžiant tarptautinio ir nacionalinio teisinio reguliavimo panašumą, Konvencijos teisėje ieškant pastiprinimo anuomet dar

¹⁶ Konstitucinis Teismas šiuo atžvilgiu yra vartojęs labai įvairias formuluotes, pvz., „Galimybės riboti nuosavybės teises yra aptartos ir Europos žmogaus teisių teismo nutarimuose <...>“ (1997 m. balandžio 8 d. nutarimas); „Aptariamąsias konstitucinės normos susišaukia su tarptautinės teisės aktų nuostatomis dėl žmogaus įsitikinimų išraiškos, informacijos laisvės apsaugos. Antai Seimo ratifikuotos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje skelbiama <...>“ (1998 m. kovo 10 d. nutarimas); „Pažymėtina, jog BK 7 straipsnio normos derinasi su tarptautinės teisės aktų nuostatomis, kad niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų vykdymo momentu galiojusius valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais, kad negali būti skiriama bausmė, griežtesnė negu ta, kuri galėjo būti taikyta nusikaltimo padarymo momentu (Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 15 straipsnio 1 dalis, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 11 straipsnio 2 dalis, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio 1 dalis).“ (2001 m. sausio 11 d. nutarimas) ir kt.

negausios konstitucinės jurisprudencijos plėtojimo procese. Pirmieji du būdai rodo išimtinai papildantį Konvencijos poveikį, o harmonizuojančio internalizavimo atveju Konvencijos teisė geba daryti poveikį nagrinėjamų konstitucinės justicijos bylų baigčiai.

Aukščiausias yra *harmonizuojantis* Konvencijos internalizavimas, atliekamas suteikiant Konstitucijos nuostatų turiniui būtent tokią prasmę, kokia įtvirtinta ir Konvencijos teisėje¹⁷. Šiais atvejais iš Konstitucinio Teismo nutarimo teisinės argumentacijos matyti, kad kaip tik Konvencijos teisė tapo bene lemiamą neatitikties Konstitucijai, išaiškintai atsizvelgiant į Konvencijos teisės reikalavimus, nustatymo prielaida, pvz., konstitucinės justicijos bylos dėl BPK nuostatų, skirtų įslaptinto liudytojo apklausai [22], dėl žurnalisto teisės neatskleisti informacijos šaltinio [25]; dėl nuteistųjų korespondencijos cenzūros [27]; dėl pareigūnų ir karių valstybinių pensijų [28]; dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos [42]; arba nenustatymo – nacionalinės teisės normą išaiškinus Konvenciją atitinkančiu būdu, pvz., konstitucinės justicijos bylos dėl savivaldybių teisės nustatyti nuolatines susirinkimų vietas [20]; dėl nusikalstamos veikos imitacijos modelio [21]; dėl nacionalinio transliuotojo statuso, valdymo ir teisių [34]; dėl rašytinio civilinio proceso [46]. Harmonizuojantis Konvencijos interna-

¹⁷ Pasak V. Sinkevičiaus, „galima teigti, kad atskleisdamas Konstitucijos nuostatų turinį, pateikdamas jų sampratą, Konstitucinis Teismas neretai „įdeda“ būtent tokią sampratą, kokią atitinkamoms Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatomis yra suteikęs Europos Žmogaus Teisių Teismas“, plačiau žr. SINKEVIČIUS, V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, *Konstitucinė jurisprudencija*, 2006, Nr. 2, p. 250–286.

lizavimas, rodantis intensyviausią nacionalinės Konstitucijos konvencionalizavimo procesą, *de facto* reiškiantis atitinkamo nacionalinio teisinio reguliavimo atitikties Konvencijai patikros atlikimą, ir tiesioginį Konvencijos teisės poveikį nagrinėjamų konstitucinės justicijos bylų baigčiai, yra vyraujantis konstitucinėje jurisprudencijoje¹⁸.

Šiame kontekste pažymėtina, kad nors Konstitucinis Teismas dar 1995 m. sausio 24 d. išvadoje [7] pats suorientavo bendrosios kompetencijos teismus dėl Konvencijos tiesioginio taikymo, jo galimybės konstitucinėje jurisprudencijoje yra labai ribotos¹⁹. Pirmiausia dėl to, kad atsižvelgiant į teisės aktų hierarchijos požiūriu Lietuvos teisinėje sistemoje Konvencijai suteiktą paprastojo įstatymo galią, Konstituciniam Teismui nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra suteikti įgaliojimai tirti nacionalinių įstatymų atitikties Konvencijai²⁰. Nors teisės literatūroje išsakyta nuo-

monė, kad Lietuvos teisės šaltinių hierarchijoje faktinė ratifikuotų Lietuvos Respublikos sutarčių vieta yra tarp Konstitucijos ir konstitucinių įstatymų²¹, Konstitucinis Teismas ne kartą yra atsisakęs nagrinėti pareiškėjų prašymus iširti Lietuvos įstatymų atitiktį tarptautinėms sutartims, tarp jų ir Konvencijai, motyvuodamas tuo, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas netiria įstatymo atitikties įstatymo galią turinčiam teisės aktui [40; 41]. Tikėtina, situacija pasikeistų, jei Konvencija būtų ratifikuota konstituciniu įstatymu²², jai *de jure* suteikiant konstitucinio įstatymo statusą arba pakoregavus oficialiąją konstitucinę doktriną, pagal kurią teismų prašymai susiję su teisės taikymo ir aiškino klausimais atmetami, motyvuojant, kad Konstitucinis Teismas teisės taikymo klausimų nesprenžia [44]²³. Poįstatyminių teisės aktų, priskirtų Konstitucinio

²¹ Pvz., žr.: ŽALIMAS, D. *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 904.

²² Tas pats pasakytina apie kai kurias valstybei išskirtinai svarbiais klausimais sudarytas Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, pvz., Šiaurės Atlanto Sutartį, pasirašytą 1949 m. balandžio 4 d. Vašingtone, Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotą 2004 m. kovo 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Šiaurės Atlanto Sutarties ratifikavimo, Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą bei jo 1966 m. fakultatyvinį protokolą, 1966 m. Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą, prie kurių Lietuva yra prisijungusi 1991 m. kovo 12 d. tuometės Aukščiausiosios Tarybos nutarimu Nr. I-113 ir kurių teisinis statusas, kai kurių autorių nuomone, taip pat vertinamas kritiškai, plačiau žr.: JOČIENĖ, D.; ČILINSKAS, K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius, 2004, p. 20–21.

²³ Konstituciniam Teismui pakylėjus teismų precedentus į pirminių teisės šaltinių lygmenį, neatmestina galimybė, kad anksčiau ar vėliau Konstitucinis Teismas ims nagrinėti bylas dėl įstatymų (o kartu ir Konvencijos) taikymo (kitais tarptautiniais, precedentinės teisės konstitucingumo), ir šiuo požiūriu reikšminga ta aplinkybė, kad Konvencija taikymo atžvilgiu turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus.

¹⁸ Harmonizuojantis Konvencijos internalizavimas atliktas 26 konstitucinės justicijos bylose iš 43, kuriose buvo darytos nuorodos į Konvenciją ir (arba) EŽTT jurisprudenciją.

¹⁹ Plačiau požiūriu Konvencija gali būti ir yra taikoma tiesiogiai kartu su Konstitucijos nuostatomis, tačiau tikrajame šio žodžio reikšme Konvencijos tiesioginis taikymas nevyksta, nes konstitucinės justicijos bylos sprendžiamos tiesiogiai remiantis išimtinai Konstitucijos nuostatomis, o į Konvenciją nuorodos daromos tik kaip į papildomą Konstitucijos aiškinimo šaltinį.

²⁰ Konvencijos kaip autonominio teisės šaltinio tiesioginis taikymas būdingas tų valstybių konstitucinės priežiūros institucijoms, kuriose Konvencija užpildo nacionalinio žmogaus teisių apsaugos katalogo spragą, pvz., Austrijoje, kita vertus, net tose valstybėse, kuriose atitinkamoms institucijoms *expressis verbis* suteikti įgaliojimai tirti įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų atitiktį Konvencijai (pvz., Lenkijoje ir Latvijoje), matoma tendencija taikyti Konvenciją kartu su atitinkama Konstitucijos nuostata, pvz., žr. MITS, M. *European Convention on Human Rights in Latvia. Impact on Legal Doctrine and Application of Legal Norms*. Lund, 2010, p. 127–157.

Teismo jurisdikcijai, atitiktis Konvencijai gali būti ir yra tirama. Kol kas Konstitucinis Teismas yra nagrinėjęs poįstatyminio teisės akto – Prezidento dekreto atitiktis Konvencijos nuostatomis klausimą vienintelėje konstitucinės justicijos byloje, bet ir šiuo atveju atitiktis Konvencijai tyrimas buvo iš esmės „pajungtas“ *konstitucingumo reikalavimams*²⁴. Vis dėlto Konvencijos tiesioginio taikymo ribotos galimybės nesumenkino realaus jos poveikio reikšmės, nes vien jau tai, kad harmonizuojantis Konvencijos internalizavimas konstitucinėje jurisprudencijoje dominuoja, reiškia nuolatinį nacionalinės konstitucinės teisės pildymą su Konvencijos teise suderintais elementais. Atsižvelgiant į tai, harmonizuojantį Konvencijos internalizavimo būdą tikslinga aptarti detaliau.

2.2. Harmonizuojantis Konvencijos internalizavimas

Pagal suderintą Lietuvos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatą, kurioms turėjo įtakos Konvencija, pobūdį išskirtinos EŽTT jurisprudencijos įkvėptos tam tikros metodologinės nuostatos, tapusios Konstitucijos aiškinimo instrumentais, Konvencijos poveikis konstitucinei žmogaus teisių ir laisvių koncepcijai apskritai

²⁴ Konstitucinis Teismas, konstatavęs tiriamo Prezidento dekreto neprieštarimą Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintam nekaltumo prezumpcijos principui, kartu konstatavo, jog Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto nekaltumo prezumpcijos principo samprata iš esmės yra tokia pati kaip ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nekaltumo prezumpcijos principo samprata, todėl, toliau tiriant Prezidento dekreto atitiktį Konvencijai, neprieštaravimas jai buvo pripažintas lakoniškai pažymėjus, jog tai daroma remiantis tais pačiais argumentais, kuriais remiantis buvo konstatuotas jo neprieštaravimas Konstitucijai, žr. Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimą.

ir konkrečių Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių turiniui. Prie pirmųjų priskirtinas žmogaus teisių ribojimo konstitucinis proporcingumo patikros testas, reiškiantis, kad žmogaus teisių ir laisvių ribojimas „pripažįstamas teisėtu ir būtinu tik jei laikomasi apribojimo ir siekiamo tikslo proporcingumo principo“ [20], kurį taikydamas Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad tokia yra ir EŽTT praktika [9; 10; 11; 13; 20], konstitucinėje jurisprudencijoje papildomai naudojama ir EŽTT suformuluota pozityviųjų pareigų koncepcija²⁵, reiškianti, kad asmens teisės ir laisvės apima ne tik negatyvią valstybės pareigą netrukdyti jas realizuoti, bet gali implikuoti ir tam tikras jos pozityvias pareigas padėti jas įgyvendinti²⁶.

Pati konstitucinė prigimtinių teisių ir laisvių koncepcija buvo formuluojama ir plėtojama atsižvelgiant į *inter alia* Konvencijoje įtvirtintą žmogaus teisių ir laisvių sampratą. Dar 1995 m. sausio 24 d. išvadoje, aiškinant Konstitucijos 18 straipsnį, kuriame nustatyta, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“, konstatuota, kad joks teisės aktas (nei Konstitucija, nei Konvencija) negali nustatyti prigimtinių teisių ir laisvių baigtinio sąrašo [7]. Vėlesnėje konstitucinėje jurisprudencijoje Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teisių

²⁵ Tikėtina, atsižvelgiant ir į daugelio konstitucinių formuluočių konstrukcijas, reikalaujančias aktyvaus pobūdžio valstybės veiksmų žmogaus teisių apsaugos srityje, pvz., žr. Konstitucijos 21 straipsnio 2 dalį, 22 straipsnio 4 dalį, 23 straipsnio 2 dalį.

²⁶ Pvz., Konstitucijos 36 straipsnio 1 dalis, numatanti, kad „Negalima drausti ar trukdyti piliečiams rinktis be ginklo į taikius susirinkimus“ konstitucinėje jurisprudencijoje (Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 7 d. nutarimas) išaiškinta kaip apimanti ne tik negatyvią valstybės pareigą netrukdyti rengti taikius susirinkimus, bet ir jos pozityvią pareigą suteikti tokių susirinkimų dalyviams atitinkamą apsaugą.

ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo principas išaiškintas atsižvelgiant į tarptautinės teisės, *inter alia* Konvencijos, pripažįstamus žmogaus teisių apsaugos standartus. Antai byloje dėl mirties bausmės atitikties Konstitucijai Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydamą lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi“ [47].

Su Konvencijos teisės reikalavimais suderinti daugelio konstitucinių asmens teisių ir laisvių turinio konkretūs elementai, tapę neatskirama lietuviškosios konstitucinės savasties dalimi: pvz., asmens teisės į gyvybę ir orumą [47], į nuosavybę [5; 9; 12; 13; 26; 28], į privataus gyvenimo gerbimą [27], šeimos [42], susirinkimų [20], asociacijų laisvės [36]. Ypač didelė Konvencijos teisės įtaka buvo formuojant konstitucinės teisės į teisingą teisinį procesą sampratą, kai atskleidžiant įvairius jos aspektus įkvėpimo buvo semiamasi daugiausia iš Konvencijos garantuojamą teisę į teisingą teismą aiškinančios EŽTT jurisprudencijos [101, p. 250–286]. Konstitucinės teisės į teisingą teismą garantijos suformuluotos: nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio [21], įslaptintų liudytojų parodymų naudojimo teisme [22], asmens teisės į gynybą [24], žurnalistų teisės neatskleisti informacijos šaltinio [25], teismų nepriklausomumo [19], baudžiamojo proceso reikalavimų taikymo nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas [38] kontekste.

Šiame kontekste pabrėžtinai ir konstitucinės jurisprudencijos poveikis besikeičiančiam požiūriui į nacionalinių teismų vaidmenį, juos traktuojant kaip svarbiausius žmogaus teisių gynėjus, tikėtina, tam tikra apimtimi paskatintas EŽTT jurisprudencijoje stebimos tendencijos nuolat stiprinti nacionalinių teismų vaidmenį užtikrinant Konvencijoje įtvirtintas teises²⁷. Konstitucinis Teismas Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį išaiškino kaip reiškiančią asmenį, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, absoliučią teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą [31; 37]. Kartu suformuotas realios ir veiksmingos asmens pažeistų teisių teisinės gynybos imperatyvas tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų, reiškiantis *inter alia*, kad asmens pažeistos teisės ir interesai teisme turi būti ginamos, neatsižvelgiant į tai, ar jie yra tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje [31], atskleisti teismų įgaliojimai sprendžiant konkrečias bylas užpildyti teisės aktuose esančias teisės spragas *ad hoc*, juos siejant su materialaus, o ne formalaus teisingumo įgyvendinimu [31]. Galiausiai

²⁷ Pagal EŽTT jurisprudenciją Konvencija yra siekiama garantuoti ne teorines ar iliuzines teises, bet teises, kurios būtų praktinės ir veiksmingos ir tai ypač pasakytina apie teisę kreiptis į teismą, atsižvelgiant į tai, kokią reikšmingą vietą demokratinėje visuomenėje turi teisė į teisingą bylos nagrinėjimą (tarp daugelio kitų žr. Didžiosios kolegijos 2010 m. kovo 23 d. sprendimą byloje *Cudak prieš Lietuvą*). Pastaruoju metu EŽTT praktika vis labiau krypsta ta linkme, kad reikalingi svarūs argumentai norint nukrypti nuo valstybių aukščiausiosios instancijos teismų išvadų, kurių jie priėjo vertindami Konvencijoje įtvirtintų teisių ribojimus pagal relevantišką EŽTT praktiką, pvz., EŽTT 2005 m. spalio 19 d. sprendimas *Roche prieš Jungtinę Karalystę*, 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas *K.T. prieš Norvegiją*, 2006 m. gruodžio 14 d. sprendimas *Markovic prieš Italiją*, 2009 m. vasario 19 d. sprendimas *A. prieš Jungtinę Karalystę*, 2011 m. lapkričio 3 d. sprendimas *Żebrowski prieš Lenkiją*.

pats Konstitucinis Teismas, traktuodamas Konstituciją kaip antimajoritarinį, individualų ginantį aktą [32; 93, p. 1023–1024], tegul ir netiesiogiai, bet esmingai dalyvauja žmogaus teisių apsaugos nacionaliniame teisiniame mechanizme [87, p. 30–41].

Taigi, iš konstitucinės jurisprudencijos matyti, kad Konvencijos poveikiui apibrėžti naudojama papildomo Konstitucijos aiškinimo šaltinio formulė²⁸ apima ir derinamojo aiškinimo imperatyvą, ir EŽTT jurisprudencijos *erga omnes* poveikio pripažinimą, nors tiesiogiai šiais klausimais Konstitucinis Teismas kol kas nėra pasisakęs²⁹.

3. Hierarchinio monistinio teisės konstrukto nepakankamumas sprendžiant Konvencijos poveikio leistinių ribų klausimą

Darnų Konvencijos ir Konstitucijos sambūvį mėginant pagrįsti hierarchiniu teisinės tvarkos konstruktu (juo labiau monistiniu, pagal kurį nacionalinė ir tarptautinė teisė suprantamos kaip sudarančios vieningą hierarchiniais saitais susaistytą teisinę sistemą su nacionaline Konstitucija jos viršūnėje), neišvengiamai kyla Konvencijos, formaliai – žemesnės teisinės galios akto, poveikio Konstitucijai leistinių ribų klausimas. Kartu pažymėtina, kad EŽTT ne visada veikia kaip Konstitucinio Teismo įkvėpėjas ir (ar) sąjungininkas. Kaip rodo praktika, tai, kad EŽTT nagrinėjamoje byloje keliamas nacionalinės kons-

titucijos suderinamumo su Konvencija klausimas, EŽTT nėra kliūtis nagrinėjant konkretaus asmens konvencinių teisių užtikrinimo klausimą ir konstatuojant jų (ne) pažeidimą, pasisakyti ir dėl konstitucinio lygmens teisinio reguliavimo (ne)atitikties Konvencijai [51; 63]. Taigi, Konstitucinio Teismo baigiamajam aktui tapus EŽTT kontrolės objektu ir šiam teismui priėjus prie priešingos išvados, gali kilti tiesioginių Konvencijos ir Konstitucijos nesuderinamumų, o kartu ir būtinybė juos spręsti, formuojant Konvencijos poveikio nacionalinei teisei leistinas ribas, o tai, vadovaujantis griežtu hierarchiniu požiūriu į teisę, galėtų pasirodyti neįveikiama užduotis. Vadovaujantis šiuo požiūriu, nepavyktų įveikti ir netiesioginių kylančių Konstitucijos ir Konvencijos nesuderinamumų dėl skirtingo EŽTT ir Konstitucinio Teismo pateikiamo, nors ir ne konstitucinio lygmens teisinio reguliavimo, vertinimo. Kilus minėtų nesuderinamumų, *ex post*, byla po bylos formuojamos Konvencijos leistino skverbimosi į nacionalinę teisę ribos, paprastai žyminčios Konstitucijos viršenybės principo ir valstybės prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų užtikrinimo pusiausvyros, kurią pasiekti dažnai įmanoma tik peržengus įprastus hierarchinio nacionalinės teisinės sistemos konstrukto rėmus, paieškas.

Šia linkme vystosi daugelio valstybių, Europos Tarybos narių ir Konvencijos dalyvių (tiek tradiciškai priskiriamų dualistinėms, tiek monistinėms³⁰), konstitucinės priežiūros institucijų jurisprudencija, kai, neatmetant hierarchijos teisėje būtinumo

²⁸ Vieninteliame Konstitucinio Teismo 2011 m. rugšėjo 28 d. nutarime konstatuota, kad „Konstitucinė šeimos samprata **turi būti** aiškinama atsižvelgiant ir į tarptautinius Lietuvos valstybės įsipareigojimus, kuriuos ji prisiėmė ratifikavusi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją“.

²⁹ Konstitucinėje jurisprudencijoje neskiriamas EŽTT jurisprudencijos *erga omnes* ir *inter partem* poveikis.

³⁰ Monizmo-dualizmo perskyra Konvencijos realaus įgyvendinimo atžvilgiu nėra reikšminga: teisės literatūroje ne kartą pažymėta, kad formalūs *ex ante* sisteminio monizmo – dualizmo skirtumai savaime netermina *ex post* Konvencijos statuso nacionalinėje teisėje [pvz., žr.: 89].

ir reikšmės, judama link labiau dinaminio požiūrio į teisę³¹, implikuojančio hibridinį hierarchinės teisės sampratą ir vadovaujantis kelzeniškuoju požiūriu nepagrindžiamo, pliuralistinio nacionalinių teisinių tvarkų daugybiškumo konstrukto derinį [90, p. 263]. Iš tradiciškai dualistinėms valstybėms priskiriamų Vokietijos ir Italijos konstitucinių teismų jurisprudencijos matyti, kad yra koreguojama (švelninama) griežta perskyra tarp nacionalinės ir tarptautinės teisės, atveriant kelią jų sąveikai ir dialogui. Pavyzdžiui, Vokietijos teisinėje sistemoje hierarchiniu požiūriu iki šiol tik paprastajam įstatymui prilygstantis Konvencijos statusas, Vokietijos Federaliniam Konstituciniam Teismui netapo kliūtimi suformuluoti Vokietijos Pagrindinio Įstatymo nuostatų aiškinimo šiai tarptautinei sutarčiai draugišku būdu imperatyvo, kiek tai neapriboja ir nesumažina Vokietijos pagrindinių teisių apsaugos [77] ir atviro tarptautinei teisei atžvilgiu suvereniteto koncepcijos, pažymėjus, kad Vokietijos Pagrindinio Įstatymo „paskutinis žodis“ yra ne kliūtis tarptautiniam ir europiniam teismų dialogui, o norminis jo pagrindas [79]. Italijos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad konstitucinės įstatymų atitikties Konvencijai kontrolės tikslas yra ne įrodyti nacionalinės teisinės sistemos viršenybę, bet veikia papildyti jos teikiamą apsaugą [81]. Išskirtina Lenkijos Konstitucinio Tribunolo pozicija, teisės literatūroje vertinama kaip funkcinės Konvencijos ir Konstitucijos priklausomybės sistemos konstituciniu lygmeniu įtvirtinimas, konstitucinių pamatų pildymas teisinės sistemos sudedamųjų dalių daugybiškumo ir

³¹ Dinaminis požiūris į teisę reflektuoja į jos, kaip autopoietinės socialinės sistemos, suvokimą, t. y. gebančios nuolat kurti ir perkurti pačią save [pvz., 95].

policentriškumo koncepcijos elementais [99, p. 192–205]. Antai 2011 m. gegužės 12 d. sprendime [75] Lenkijos Konstitucinis Tribunalas, atsižvelgdamas į konstitucinėje jurisprudencijoje įtvirtintą bendrą teisinės sistemos sudedamųjų dalių daugybiškumo ir policentriškumo nuostatą, konstatavo, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies dinaminė interpretacija turi esminę reikšmę konstitucinės teisės į teismą garantijos sampratai. Kitų „naujųjų demokratijų“ konstitucinės priežiūros institucijų jurisprudencijoje, nuo pat pradžių pasižymėjusioje ypatingu palankumu Konvencijos ir EŽTT jurisprudencijos atžvilgiu [100, p. 397–453], galima išvelgti priešingą tendenciją – judėjimą labiau dualistinės pozicijos link, įkvėpimo semiantis iš „brandžių demokratijų“³². Šiame dinamiškame kontekste vertintinos ir toliau analizuojamos Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje formuojamos Konvencijos poveikio leistinos ribos.

3.1. Konvencijos poveikio leistinos ribos pagal Lietuvos konstitucinę jurisprudenciją

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos tarptautinė integracija traktuojama kaip konstitucinė vertybė *per se* (siekiant jos stiprinimo, padaryta ir ne viena Konstitucijos pataisa³³), nestebina, kad iki šiol konstitucinė

³² Antai Latvijos Konstitucinis Teismas savo poziciją Konvencijos atžvilgiu griežtino, 2005 m. gegužės 13 d. sprendime, duodamas nuorodą į Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2004 m. spalio 14 d. sprendimą byloje Nr. 2 BvR 1481/04, konstatavęs, kad tarptautinės žmogaus teisių normos ir jų taikymo praktika konstituciniu lygmeniu yra pagrindinių teisių aiškinimo instrumentai, jeigu tai neapriboja ar nesumažina Latvijos Konstitucijoje įtvirtintų pagrindinių teisių apsaugos.

³³ 1996 m. birželio 20 d. priimta Konstitucijos pataisa papildytas Konstitucijos 47 straipsnis, numatant leidimą įsigyti ne žemės ūkio paskirties žemės skly-

jurisprudencija buvo plėtojama tarptautinei teisei ir Konvencijos teisei ypač „draugiška“ linkme³⁴. Konstitucinė jurisprudencija vis labiau linkusi atsiverti vadinamųjų ekstranacionalinių teisės šaltinių poveikiui – Konstitucinis Teismas tapo vienu iš pirmųjų į Europos Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo besikreipusių konstitucinių teismų [48], šią tendenciją žymi ir tai, kad nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas prireikus atliekama išsami (ir objektyvi) lyginamoji užsienio konstitucinių teismų jurisprudencijos analizė³⁵.

pus *inter alia* subjektams pagal Lietuvos Respublikos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus, 2002 m. birželio 20 d. Konstitucijos pataisa išplėstame Konstitucijos 119 straipsnyje įtvirtinta savivaldybių tarybas renkančių subjektų ratas, suteikiant pasyviąją rinkimų teisę ne tik Lietuvos Respublikos piliečiams, bet ir atitinkamo administracinio teritorinio vieneto nuolatiniams gyventojams, 2004 m. liepos 13 d. Konstitucija papildyta konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, konstitucionalizuojant Lietuvos Respublikos prisijungimą prie ES, ir *inter alia* įtvirtinant iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, kylančių teisės normų tiesioginio taikymo ir viršenybės Lietuvos teisės aktų atžvilgiu principus. Vėliau pakeitus Konstitucijos 47 straipsnį pačiame Konstitucijos tekste europinės ir transatlantinės integracijos kriterijaus nebeliko, tačiau oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje yra įtvirtintas Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 2011 m. liepos 7 d. nutarimas), reiškiantis Lietuvos orientaciją į euroatlantinę (Europos ir transatlantinę) demokratinių valstybių bendriją. Plačiau žr. ŽALIMAS, D. In *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 895–898.

³⁴ Dar iki Lietuvai prisijungiant prie Konvencijos, į ją jau buvo daromos nuorodos konstitucinėje jurisprudencijoje, pvz., žr. Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimus.

³⁵ Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime apžvelgus Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo, Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo, Kroatijos Respublikos Konstitucinio Teismo, Vengrijos Konstitucinio Teismo, Prancūzijos Respublikos Konstitucinės Tarybos, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudenciją šeimos sampratos klausimais, pažymėta, kad šeimos sampratos aiškinimas minėtų užsienio valstybių konstitucinių teismų jurisprudenci-

Vis dėlto, skirtingi instituciniai kontekstai, kuriuose yra įsteigti ir veikia Lietuvos Konstitucinis Teismas ir EŽTT (sąlygojantys ir skirtingą jų paskirtį bei atliekamas funkcijas), tegul ir retai, bet gali nulėmti ir radikaliai besiskiriančias jų pozicijas. Nors daugeliu atvejų jos sutampa³⁶, EŽTT kontrolės objektu gali tapti ir yra tapęs tiek pats konstitucinis procesas teisės į teisingą teismą³⁷ ar veiksmingos teisinės gynybos priemonės³⁸ reikalavimų užtikri-

joje nėra vienodas, šeima apibrėžiama atsižvelgiant į visuomenėje tam tikru laikotarpiu vyraujančią šeimos gyvenimo formų įvairovę, demografinius, ekonominius ir socialinius visuomenės gyvenimo pokyčius.

³⁶ Nagrinėdamas bylas prieš Lietuvą EŽTT yra nustatęs Konvencijos pažeidimus, Konstituciniam Teismui jau anksčiau konstatavus atitinkamus Konstitucijos pažeidimus (pvz., dar prieš EŽTT nustatant Konvencijos pažeidimą 2002 m. kovo 28 d. sprendimu byloje *Birutis ir kiti prieš Lietuvą* dėl pareiškėjų nuteisimo anoniminių parodymų pagrindu Konstitucinis Teismas 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarime buvo pripažinęs, kad BPK nuostatos ta apimtimi, kuria negarantuojama teismo teisė užduoti klausimus įslaptintam liudytojui ar nukentėjusiajam, pažeidžia teismo teisę į gynybą, taip pat į teisingą bylos nagrinėjimą). Kitoje byloje, kurioje EŽTT vertino, ar nebuvo pažeista Konvencija, kai iš pareiškėjo nuosavybė buvo „atimta“ po Konstitucinio Teismo 2002 m. gegužės 10 d. nutarimo (Konstituciniam Teismui konstatavus, kad leidus fiziniams asmenims įsigyti privatinę nuosavybę LŽŪA mokomajai gamybinei bazei paskirtoje teritorijoje esančius žemės sklypus, buvo paneigta savininkų teisė atkurti nuosavybės teises į žemę susigrąžinant ją natūra, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas administracinius aktus ir pirkimo – pardavimo sutartis, kurių pagrindu pareiškėjas įgijo ginčijamą žemės sklypą pripažino negaliojančiomis), EŽTT Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnio pažeidimo nenustatė, žr. EŽTT 2009 m. liepos 7 d. sprendimą byloje *Padalėvičius prieš Lietuvą*.

³⁷ Pvz., *Padalėvičius* byloje EŽTT pasisakė dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies taikymo procesui, kuris vyko Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme. EŽTT padarė išvadą, kad pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį reikalaujamas „manomai trumpiausias laikas“ buvo viršytas (prie ko iš dalies prisidėjo daugiau kaip dvejuis metais viršijęs pareiškėjo civilinės bylos sustabdymo laikotarpis, kol nutarimą byloje priims Konstitucinis Teismas), ir todėl ši nuostata buvo pažeista.

³⁸ Byloje *Puzinas prieš Lietuvą* EŽTT konstatavo, kad dėl kalinamo pareiškėjo susirašinėjimo neribotos

nimo požiūriu, tiek Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas, tiesiogiai ar netiesiogiai susijęs su konkretaus asmens Konvencijos garantuojamų teisių tariamu pažeidimu³⁹. Skirtingas žmogaus teisių aiškinimas gali lemti tiesioginę eksplicitinę ar implicitinę Konstitucijos nuostatos, nesuderinamumą su eksplicitine ar implicitine Konvencijos nuostata [65] arba jų netiesioginį nesuderinamumą, kilusį ne dėl pačios Konstitucijos nuostatos, bet dėl Konstitucinio Teismo tirtu ir pripažinto Konstituciją atitinkančiu žemesnio lygmens teisinio reguliavimo, kuris EŽTT įvertinamas kaip neatitinkantis Konvencijos reikalavimų [55; 56].

Kilus netiesioginiam Konstitucinio Teismo ir EŽTT pozicijų nesuderinamumui, kai Konstitucija nei įsakmiai reikalauja kitokio teisinio reguliavimo, negu tas, kurio pagal EŽTT reikalauja Konvencija, nei jį draudžia, prieštaravimus galėtų eliminuoti bendrosios kompetencijos ir (ar) administraciniai teismai tiesiogiai taikydami EŽTT sprendimą, nes net ir Konstitucinio Teismo patikrinto įstatymo atžvilgiu galioja Konvencijos tiesioginio taikymo ir jos taikymo pirmenybės principai⁴⁰.

cenūros procesas Konstituciniame Teisme negali būti laikoma veiksminga teisinės gynybos priemone Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies požiūriu, nes Konstitucinis Teismas negali atitaisyti asmens teisių pažeidimo, o gali tik išnagrinėti, ar įstatymas atitinka Konstituciją.

³⁹ Tiesioginės EŽTT atliktos Konstitucinio Teismo baigiamojo akto kontrolės pavyzdys – byla *Paksas prieš Lietuvą*, kurioje pareiškėjo individualus skundas EŽTT buvo kildinamas tiesiogiai iš Konstitucinio Teismo baigiamojo akto, netiesioginės – byla *Padalevičius prieš Lietuvą*.

⁴⁰ Iš bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikos matyti, kad ir netiesioginiai Konstitucinio Teismo ir EŽTT pozicijų nesuderinamumai gali kelti problemų. Antai po to, kai Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimu pripažinti neprieštaraujančiais Konstitucijai įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabar-

Tai, kad Konstitucinis Teismas atitinkamą teisinį reguliavimą pripažino atitinkančiu Konstituciją, dar nereiškia, kad jos atitikti negali ir *kitoks*, su Konvencijos reikalavimais suderintas teisinis reguliavimas. Situacija yra kitokia, kai nesuderinamumas yra tiesioginio pobūdžio, t. y. kilęs tarp implicitinės ar eksplicitinės Konstitucijos nuostatos ir Konvencijos reikalavimų.

Tiesioginis Konvencijos ir Konstitucijos nesuderinamumas kilo po EŽTT sprendimo byloje *Paksas prieš Lietuvą* [65], kuriuo implicitinis konstitucinis draudimas asmeniui, pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, *inter alia* būti renkamam Seimo nariu, EŽTT buvo pripažintas neproporcingu Konvencijos 1 Protokolo 3 straipsnio požiūriu. Vėliau konstitucinės justicijos byloje buvo nagrinėta Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymo nuostatos, koreguojančios minėtą Konvencijos požiūriu neproporcingą ribojimą, atitiktis Konstitucijai. Konstitucinis Teismas, tirdamas šį EŽTT sprendimą įgyvendinantį

tinės veiklos“ (toliau – Įstatymas) 2 straipsnyje įtvirtinti ribojimai buvusiems KGB kadriniams darbuotojams įsidarbinti privačiame sektoriuje EŽTT buvo pripažinti pažeidžiančiais Konvencijos 8 straipsnį (EŽTT sprendimai *Rainys ir Gasparavičius* bei *Sidabras ir Džiautas* prieš Lietuvą), pareiškėjams kreipusis į Lietuvos teismus dėl jų nevykdymo, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2008 m. balandžio 14 d. ir 2008 m. balandžio 18 d. nutartyse pabrėžė EŽTT sprendimo įgyvendinimo galimybę jį tiesiogiai taikant, o Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. birželio 20 d. nutartyje laikėsi priešingos pozicijos – kad EŽTT sprendimą tiesiogiai taikyti užkerta kelią tebegaliojantis įstatymas, kurio konstitucingumas jau yra patikrintas. Skirtinga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika sudarė prielaidas buvusiems pareiškėjams EŽTT vėl į jį kreiptis, šį kartą dėl Teismo sprendimų nevykdymo. EŽTT yra nagrinėjamos sujungtos *Sidabro, Džiauto ir Rainio* bylos prieš Lietuvą, pareiškimų Nr. 50421/08 ir 56213/08.

nacionalinį teisinį reguliavimą, iš dalies atliko ir šio EŽTT sprendimo konstitucingumo kontrolę *ex post*, 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarime [45] konstatuodamas, kad minėtas EŽTT sprendimas reiškia, jog kilo nesuderinamumas tarp Konvencijos 1 Protokolo 3 straipsnio nuostatų ir Konstitucijos. Konstitucinis Teismas pabrėžė subsidiarų Konvencijos sistemos pobūdį ir EŽTT vaidmenį, reiškiantį, kad „Europos Žmogaus Teisių Teismas <...> nepakeičia nacionalinių teismų kompetencijos ir jurisdikcijos, nėra apeliacinė ar kasacinė instancija jų sprendimų atžvilgiu. Nors Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui, jo jurisdikcija nepakeičia Konstitucinio Teismo įgaliojimų oficialiai aiškinti Konstituciją“ [45]. Vis dėlto Konstitucijos viršenybės ir *pacta sunt servanda* principų pusiausvyra buvo išsaugota nutarus, kad Lietuvos Respublikai kyla pareiga pašalinti kilusį Konvencijos ir konstitucijos nuostatų nesuderinamumą, nors vienintelis būdas tai padaryti – priimti atitinkamą (-as) Konstitucijos pataisą (-as).

Iš Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo, kuriame teko sukonkretinti Konvencijos poveikio leistinas ribas nacionalinės konstitucijos atžvilgiu, argumentacijos matyti, kad: 1) Konstitucinis Teismas laikėsi labiau dualistinės pozicijos Konvencijos atžvilgiu, pabrėždamas Konvencijos subsidiarų pobūdį ir nustatydamas moratoriumą įgyvendinti Konstitucijos neatitinkančios jos nuostatos, kol ji nebus suderinta su šalies aukščiausiaja teise, taip pat pažymėdamas, kad EŽTT sprendimas pats savaime negali būti konstituciniu pagrindu reinterpretuoti (koreguoti) oficialiąją konstitucinę doktriną

(jos nuostatas), jeigu tokia reinterpretacija, kai nėra atitinkamų Konstitucijos pataisų, iš esmės pakeistų visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą⁴¹; 2) nors šioje byloje *expressis verbis* nebuvo suformuluotas konstitucinis principas dėl Lietuvos Konstitucijos aiškinimo tarptautinei teisei „draugišku (palankiu) būdu“⁴², tai anaiptol nereiškia, kad jis 2011 m. rugsėjo 5 d. nutarime nėra atspindėtas implicitiškai – ar gali būti labiau „draugiškas“ požiūris į tarptautinę teisę, nei pagarba jai, suvokiama kaip konstitucinė vertybė, *reikalaujanti* Konstitucijos pataisų? Taigi, suradus konfrontuojančių tarptautinės ir nacionalinės teisių tvarkų pusiausvyrą, buvo atvertas kelias tolesnei jų sąveikai, peržengus hierarchinio monistinio teisės konstrukto implikuojamą statinio požiūrio į nacionalinės

⁴¹ Konstitucinės doktrinos reinterpretacija EŽTT sprendimo pagrindu neleistina, jei, nesant atitinkamų Konstitucijos pataisų, ji iš esmės pakeistų visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą (*nagrinėjamos bylos atveju*: konstitucinių institutų – apkaltos, priesaikos ir rinkimų teisės – integruotumą), taip pat pažeistų Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistemą), sumažintų Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijas, žr. Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimą. Kita vertus, manytina, kad nesant aplinkybių, kurios daro konstitucinės doktrinos reinterpretaciją neleistina (kaip nagrinėjamos bylos atveju), EŽTT sprendimas galėtų būti postūmiu atitinkamoms konstitucinės doktrinos korekcijoms. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformulavo aiškius kriterijus, pagal kuriuos galima vertinti oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo būtinumą. Atsižvelgiant į tai, kad vienas iš jų yra būtinumas didinti galimybes įgyvendinti asmenų prigimtines bei įgytąsias teises ir teisėtus interesus, neatmetina, kad pakitusi EŽTT jurisprudencija gali tapti išorine oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimo paskata, nes, pasak E. Jarašiūno, „<...> pagarba europiniams žmogaus teisių standartams skatina nacionalinius konstitucinius teismus neatsilikti“, plačiau žr. JARAŠIŪNAS, E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos, *Jurisprudencija*, 2009, 1(115), p. 39–70.

⁴² Plačiau žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjo Egidijaus Šileikio atskirąją nuomonę dėl Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo.

Konstitucijos besąlyginę viršenybę ribas. Vis dėlto minėti pokyčiai konstitucinėje jurisprudencijoje neturėtų būti vertinami kaip keliantys pavojų Lietuvos teisinės sistemos konstituciocentrinei orientacijai, šiandieniam kontekste reiškiančiai ne nacionalinės Konstitucijos uždaramą, bet būtinybę sprendžiant, kokia apimtimi atsiverti Konvencijos teisės, poveikiui 1) pirmiausia paisyti pačios Konstitucijos hierarchinės struktūros ir jos brėžiamų ribų; 2) kartu atsižvelgti į tai, kad nacionalinės konstitucijos šiandien funkcionuoja neatskiriamai susipynusios su kitomis, išorinėmis teisinėmis sistemomis (Konvencijos teisė – tik viena iš jų), kurių tarpusavio konkurencija pirmiausia pačių nacionalinių konstitucinių teismų atliekamos koordinacijos dėka gali būti transformuojama į darnią valstybėje koegzistuojančių teisinių tvarkų sąveiką.

Išvados

1. Teisės aktų hierarchijoje Konvencijai suteiktas paprastojo įstatymo lygmens teisinis statusas mažai ką sako apie jos *realų* poveikį Lietuvos konstitucinei jurisprudencijai. Nors dėl Konstitucijos viršenybės principo maksimalus Konvencijos internalizavimas, pasiekiamas ją tiesiogiai taikant, Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje galimas labai ribotai, tai anaipol nesumenkina realaus jos poveikio reikšmės. Konstitucinėje jurisprudencijoje dominuojantis harmonizuojantis Konvencijos internalizavimo būdas (greta tik papildantį Konvencijos poveikį žyminčių orientacinio ir pastiprinančio Konvencijos internalizavimo) reiškia ne tik konstitucinės jurisprudencijos nuolatinį pildymą su Konvencijos teise suderintais

elementais, bet ir Konvencijos teisės gebėjimą daryti poveikį nagrinėjamų konstitucinės justicijos bylų baigčiai, o *de facto* ir atitinkamo nacionalinio teisinio reguliavimo atitikties Konvencijai patikros atlikimą.

2. Statinio hierarchinio, monistinė teisės samprata grindžiamo konstrukto nepakanka paaiškinti konstitucinei jurisprudencijai daromo ypatingo Konvencijos, kaip žemesnės teisinės galios akto, poveikio. Vien juo remiantis Konstituciniam Teismui nepavyktų atverti kelio tolesnei šių teisinių sistemų sąveikai, kartu sprendžiant tarp Konstitucijos ir Konvencijos teisės kylančius tiesioginius ir (ar) netiesioginius nesuderinamumus ir byla po bylos formuojant Konvencijos poveikio konstitucinei jurisprudencijai leistinas ribas. Tarp Konstitucijos ir Konvencijos teisės kilusį tiesioginį nesuderinamumą Konstitucinis Teismas išsprendė tik peržengdamas hierarchinio monistinio teisės konstrukto implikuojamą statinio požiūrio į nacionalinės Konstitucijos besąlyginę viršenybę ribas, kartu išsaugodamas Konstitucijos viršenybės principo ir Lietuvos pagal Konvenciją priimtų įsipareigojimų įgyvendinimo užtikrinimo pusiausvyrą bei atverdama kelią tolesnei dinaminio požiūrio į Konvencijos ir nacionalinės Konstitucijos santykį evoliucijai.

3. Monistinio, aiškiais hierarchiniais saitais grindžiamo, nacionalinės teisinės tvarkos konstrukto ir dinaminio, pluralistinio (ir policentrinio) požiūrio į valstybėje koegzistuojančių teisinių tvarkų santykį pusiausvyros paieškos, sprendžiant jų sąveikos ir konkurencijos klausimus, nereiškia konstituciocentrinės teisės sampratos griūties, veikiau, atvirkščiai, nacionalinė konstitu-

cinė teisė ne tik išsaugo ir savo aiškia hierarchinę struktūrą, ir galutinį žodį, kokia apimtimi atsiverti kitų, išorinių

teisinių tvarkų, taip pat Konvencijos, poveikiui, bet ir geba užtikrinti jų koordinaciją ir darnią sąveiką.

LITERATŪRA

Konstitucinio lygmens norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501; 1996, nr. 122-2863; 2002, nr. 65-2629; 2003, nr. 14-540; 2003, 32-1315; 2003, nr. 32-1316; 2004, nr. 111-4123; 2004, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinio įstatymo įrašymo į Konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymas. *Valstybės žinios*, nr. 64-1504.
3. Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos Konstitucinio įstatymo įrašymo į Konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymas. *Valstybės žinios*, nr. 65-2631.
4. Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, nr.111-4123.

Konstitucinė jurisprudencija

5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ papildymo ir pakeitimo“ 3 punkto dalių, kuriomis pakeistos 1991 m. birželio 18 d. įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 4 straipsnio penktoji ir šeštoji dalys, bei 14, 15, 16, 17, 18 ir 19 punktų, kuriais šio įstatymo 12 straipsnis papildytas 10, 11, 12, 13, 14 ir 15 punktais, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 42-771.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 91-1789.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 9-199.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. guodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“. *Valstybės žinios*, nr. 101-2264.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Komerčių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 36-915.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms“. *Valstybės žinios*, nr.126-2962.

11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 15-314.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. balandžio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 26 straipsnio ir pirmosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 31-770.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 16 straipsnio pirmosios dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 40-977.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 55 straipsnio antrosios dalies 1 punkto, 56 straipsnio ketvirtosios dalies 1, 2 punktų ir 58 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 67-1696.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 91-2289.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 25-650.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 63-1827.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSSR Valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSSR valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 23-666.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999 nr. 109-3192.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo 6 straipsnio 2 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 3-78.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198(1) straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 39-1105.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118(1), 156(1) straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317(1) straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 80-2423.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 5-143.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 14-445.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 104-4675.

26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 113-5057.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 29-1196.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 2 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija) ir 13 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 patvirtintų Vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, Krašto apsaugos, Prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 25 punkto 2 pastraipos (2001 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir šių nuostatų 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“. *Valstybės žinios*, nr. 68-3094.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 straipsnio 4 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija), 2 straipsnio 1 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 straipsnio 2 dalies (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija), 13 straipsnio (2000 m. liepos 18 d. redakcija), 30 straipsnio 1 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) bei 44 straipsnio 4 dalies (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 67 „Dėl alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių 7 bei 9 punktų (2001 m. sausio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 15-465.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų išigijimo nuosavybės subjektu, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatoms, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatoms“. *Valstybės žinios*, nr. 30-1050.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo – Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio

- 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ 1 punktą neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo“. *Valstybės žinios*, nr. 88-3475; nr. 137 (*atitaisy-mas*).
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 90-3529; nr. 137 (*atitaisy-mas*).
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 102-3957; nr.127 (*atitaisy-mas*); nr. 137 (*atitaisy-mas*).
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 141-5430.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 65-2529.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 4-136.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 18 straipsnio 8 dalies (2004 m. kovo 9 d. redakcija), 34 straipsnio 17 dalies (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), 41 straipsnio (2004 m. kovo 9 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl

- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 618 „Dėl Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių ir Mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Didmeninės ir mažmeninės prekybos alkoholio produktais licencijavimo taisyklių 28.5, 51.5 punktų (2004 m. gegužės 20 d. redakcija), 51 punkto (2004 m. gegužės 20 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2004 m. kovo 9 d., 2006 m. balandžio 25 d. redakcijos), šių taisyklių 51 punkto (2006 m. spalio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d. redakcija), taip pat šių taisyklių 51 punkto (2007 m. gegužės 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 34 straipsnio 17 daliai (2006 m. balandžio 25 d., 2007 m. birželio 21 d. redakcijos)“. *Valstybės žinios*, nr. 10-349.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 256 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 62-2353.
 39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 69-2798.
 40. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas „Dėl prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ (1995 m. birželio 13 d. įstatymo Nr. I-947 redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 120 straipsnio 2 daliai, Europos vietos savivaldos chartijos 3 straipsnio 1 daliai, 4 straipsnio 2 ir 5 dalims, 6 straipsnio 1 daliai, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1320 „Dėl Lietuvos nepriklausomybės signatarų namų ir Lietuvos menininkų rūmų“ 2.4 punktą neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 120 straipsnio 2 daliai, Europos vietos savivaldos chartijos 3 straipsnio 1 daliai, 4 straipsnio 2 ir 5 dalims, 6 straipsnio 1 daliai, Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 4 punktui ir 6 straipsnio 1 dalies 13 punktui“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 44-1679.
 41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 7 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Vilniaus apygardos teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekretas Nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Palmira Linkevičienė atleista iš Biržų rajono apylinkės teismo teisėjos ir šio teismo pirmininkės pareigų, savo turiniu ir pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą priėmimo tvarką neprieštarauja Konstitucijai, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo nuostatomis, taip pat ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalis neprieštarauja Konstitucijai ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 53-1816.
 42. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 118-5564.
 43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu Nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 26-1200.
 44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gegužės 30 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Lietuvos apeliacinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą (2008 m. birželio 12 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 62-3128.
 45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos

- Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 105-5330
46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002 m. vasario 28 d. redakcija) 153 straipsnio 2 dalies, 319 straipsnio 3 dalies, 352 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 142-7341.
 47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 109-3004.
 48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo (2004 m. liepos 1 d. redakcija) 15 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 140-5569.

Ordinarinio lygmens norminiai teisės aktai

49. 1995 m. balandžio 27 d. įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 37-913.
- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, 2000, nr. 96-3016, 2011.

Jurisprudencija

Europos Žmogaus Teisių Teismas

50. EŽTT Didžiosios kolegijos 1995 m. kovo 23 d. sprendimas byloje *Loizidou prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 15318/89.
51. EŽTT Didžiosios kolegijos 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Rekvényi prieš Vengriją*, pareiškimo Nr. 25390/94.
52. EŽTT 2000 m. kovo 14 d. nutarimas dėl priimtino byloje *Puzinas prieš Lietuvą*, Nr. 44800/98.
53. EŽTT 2002 m. kovo 28 d. sprendimas byloje *Birutis ir kiti prieš Lietuvą*, pareiškimų Nr. 47698/99 ir 48115/99.
54. EŽTT 2004 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *Görgülü prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 74969/01.

55. EŽTT 2004 m. liepos 27 d. sprendimas byloje *Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą*, pareiškimų Nr. 55480/00, 59330/00.
56. EŽTT 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas byloje *Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą*, pareiškimų Nr. 70665/01; 74345/01.
57. EŽTT Didžiosios kolegijos 2005 m. spalio 19 d. sprendimas *Roche prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 32555/96.
58. EŽTT 2006 m. gruodžio 14 d. sprendimas byloje *Markovic prieš Italiją*, pareiškimo Nr. 1398/03.
59. EŽTT 2007 m. rugsėjo 11 d. sprendimas byloje *L. prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 27527/03.
60. EŽTT 2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje *K.T. prieš Norvegiją*, pareiškimo Nr. 26664/03.
61. EŽTT Didžiosios kolegijos 2009 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *A. prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 3455/05.
62. EŽTT 2009 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Padalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 12278/03.
63. EŽTT Didžiosios kolegijos 2009 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje *Sejdić and Finčić prieš Bosniją ir Hercegoviną*, pareiškimų Nr. 27996/06 ir 34836/06.
64. EŽTT Didžiosios kolegijos 2010 m. kovo 23 d. sprendimas byloje *Cudak prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 15869/02.
65. EŽTT Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimas byloje *Pakasas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 34932/04.
66. EŽTT Didžiosios kolegijos 2011 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje *Żebrowski prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 34736/06.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326/2008.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

68. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A3-164-08.
69. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A248-58/08.

Užsienio teismų jurisprudencija

70. Latvijos Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 1 d. sprendimas.

71. Latvijos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugpjūčio 30 d. sprendimas.
 72. Latvijos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. sprendimas.
 73. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas byloje Nr. K 18/04.
 74. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. balandžio 27 d. nutarimas Nr. P 1/05.
 75. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2011 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje Nr. P 38/08.
 76. Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 3 d. nutarimas Pl. ÚS 66/04.
 77. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2004 m. spalio 14 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvR 1481/04.
 78. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 18 d. sprendimas 2 BvR 2236/04.
 79. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2011 m. gegužės 4 d. sprendimas byloje Nr. 2 BvR 2365/09.
 80. Italijos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. 348.
 81. Italijos Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. 264.
- Specialioji literatūra**
82. ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007 11(101); p. 15–21.
 83. BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
 84. BIRMONTIENĖ, T. Intersection of the Jurisprudences. The European Convention on Human Rights and the Constitutional Doctrine Formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. *Jurisprudencija*, 2010, 1(119), p. 7–27.
 85. DWORKIN, R. *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
 86. JARAŠIŪNAS, E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, 1(115), p. 39–70.
 87. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinė kontrolė: kelias minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2009, nr. 4 (16), p. 162–191.
 88. JARAŠIŪNAS, E. Aukščiausioji ir ordinarinė teisė: požiūris į konstituciją pokyčiai. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), 30–41.
 89. KELLER, H.; STONE SWEET, A. *A Europe of Rights The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.repository.law.indiana.edu/>>.
 90. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
 91. KŪRIS, E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją. *Teisė*, 2004, t. 50, p. 78–93.
 92. KŪRIS, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: Konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008.
 93. KŪRIS, E. Constitutional Law in a Constitutional Democracy – A View from the Constitutional Court of Lithuania. In BREITENMOSER, S.; EHRENZELLER, B.; SASSÖLI, M.; STOFFEL, W.; WAGNER PFEIFFER, B. (eds.) *Human Rights, Democracy and the Rule of Law / Menschenrechte, Demokratie und Rechtsstaat / Droits de l'homme, démocratie et État de droit. Liber amicorum Luzius Wildhaber*. Zürich: Dike & Nomos, 2007, p. 1023–1042.
 94. LETSAS, G. *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
 95. LUHMANN, N. Law as a Social System. *Northwestern University Law Review*, 1988–1989, Vol. 83, Nos. 1–2, p. 136–150.
 96. MARTINICO, G.; POLLICINO, O. *The National Judicial Treatment of the ECHR and EU Laws. A Comparative Constitutional Perspective*. Groningen: Europa Law Publishing, 2010.
 97. MITS, M. *European Convention on Human Rights in Latvia. Impact on Legal Doctrine and Application of Legal Norms*. Lund, 2010.
 98. POPELIER, P.; VAN DE HAYNING, C.; VAN NUFFEL, P. *Human rights protection in the European legal order: The interaction between the European and the national courts*. Cambridge: Intersentia, 2011.
 99. RYMAR, S. Svarbiausios Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2011 metų jurisprudencijos problemos. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2012, nr. 3 (27), p. 203 [192–205].
 100. SADURSKI, W. Partnering with Strasbourg: Constitutionalisation of the European Court of Human Rights, the Accession of Central and East European States to the Council of Europe, and the Idea of Pilot Judgments. *Human Rights Law Review*, 2009, 9 : 3, p. 397–453.

101. SINKEVIČIUS, V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2006, Nr. 2, p. 250–286.
102. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
103. VON BOGDANDY, A. Pluralism, direct effect, and the ultimate say: On the relationship between international and domestic law. *International Journal of Constitutional Law*, 2008, Vol. 6, Number 3–4, p. 397–413.

THE IMPACT OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS ON THE LITHUANIAN CONSTITUTIONAL JURISPRUDENCE – ITS MODES AND PERMISSIBLE LIMITS

Karolina Bubnytė

S u m m a r y

The article presents a conceptual analysis of the limits of the impact of the European Convention on Human Rights on the Lithuanian constitutional jurisprudence. Despite the fact that the principle of constitutional supremacy has strongly limited its possible impact on the constitutional jurisprudence, referring to the Convention as a mere auxiliary source of the interpretation of the Constitution, the Constitutional Court performs its internalisation. Different modes of the internalisation of conventional standards in the constitutional jurisprudence could be distinguished: orienting and reinforcing internalisation (marking its complementary impact) and harmonising internalisation (marking the internalisation of the highest possible degree and predominant in the constitutional jurisprudence). In the process of harmonising internalisation of the Convention certain methodological provisions were “borrowed” from the jurisprudence of the ECtHR, the Convention influenced the constitutional concept of human rights and freedoms as such and the content of the particular constitutional rights and freedoms. The conclusion is drawn that formal legal status of the Convention does not diminish the scope of its real impact, in constantly supplementing the constitutional jurisprudence with certain conventional legal

elements and – even leading to the performance of de facto control of conventionality of respective national legal regulation.

On the other hand, hierarchical monistic construct of national law is insufficient to substantiate either the said harmonious coexistence between national Constitution and the Convention (as an influence is being performed on the Constitution by a legal act of inferior legal power), or the resolution of potential conflicts which might arise (and in fact do) between the two legal orders. Indeed, the Constitutional Court in solving a direct incompatibility between the Constitution and the Convention has overstepped a monistic hierarchical construct of national legal system in managing to find balance between the two constitutional principles: *pacta sunt servanda* and that of constitutional supremacy. On the other hand, these changes in the constitutional doctrine should not ruin its constitutio-centric orientation of the national legal system, as the Constitution still preserves its clear hierarchical inner structure and its last word, to which extent to open out for the impact of external legal orders, including that of the European Convention on Human Rights, in managing to ensure the coordination and harmonic cohabitation thereof.

*Įteikta 2013 m. gegužės 25 d.
Priimta publikuoti 2013 m. rugšėjo 27 d.*